

*Liudmyla Vovchuk, Mariia Dmytriuk**

THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION IN SHAPING NEW EUROPEAN SECURITY ARCHITECTURE

Abstract: The article highlights the role of the European Union in shaping a new architecture of European security, which is currently undergoing a profound structural transformation of a systemic and long-term nature. This process does not involve a partial adaptation of the previous model but rather the formation of a fundamentally new configuration of the security order in response to a complex set of military, political, economic, and technological challenges. Russia's full-scale war against Ukraine has served as a key catalyst for these changes, undermining long-standing assumptions about the stability and predictability of the European security environment.

Security has ceased to be a secondary component of integration and has become a defining factor in the development of the European Union. The EU is evolving from an economic and legal project into a comprehensive political and security actor capable of operating under conditions of heightened threats. In this context, not only the availability of military resources but also the capacity to ensure their production, supply, and rapid adaptation to the needs of contemporary conflicts has become crucial. Accordingly, the EU's defence-industrial policy is aimed at overcoming fragmentation, reducing external dependencies, and fostering the development of an integrated European defence market.

At the same time, this transformation is accompanied by significant challenges related to balancing supranational governance with the sovereignty of Member States. Divergences in strategic cultures and economic capacities contribute to the gradual and uneven nature of these developments.

The emerging security model does not imply the replacement of NATO but is instead based on the principle of complementarity. While NATO retains its leading role in collective defence, the EU is strengthening its position in areas such as defence industry and societal resilience. At the same time, uncertainty regarding U.S. policy, coupled with the growing threat posed by Russia, is prompting Europe to pursue greater strategic autonomy.

The EU is gradually moving from declaratory approaches to the practical implementation of security policy through strategic documents and financial instruments, indicating its increasing institutionalisation. Public support plays a crucial role in providing political legitimacy for these reforms. By 2030, further progress is expected in the coordination of defence planning, the development of production capacities, and the integration of partners—particularly Ukraine into the common security space. However, risks related to political fragmentation and external factors persist, making EU unity a key prerequisite for the success of this transformation.

Keywords: European Union, European security, European Security Union, Defense White Paper, defense industrial strategy, hybrid threats, EU-NATO complementarity, joint defense procurement

* *Vovchuk Liudmyla* – PhD in History, Associate Professor of the Department of International Relations and Foreign Policy, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8324-5235>; e-mail: luda_vovchuk@ukr.net

Dmytriuk Mariia – Master of International Relations, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine); ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4318-4800>; e-mail: marydmytryuk11@gmail.com

*Людмила Вовчук, Марія Дмитрюк**

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація: У статті висвітлюється роль ЄС у формуванні нової архітектури європейської безпеки, яка на сьогоднішній день перебуває у стані глибокої структурної перебудови, що має системний і довготривалий характер. Йдеться не про часткову адаптацію попередньої моделі, а про формування нової конфігурації безпекового порядку у відповідь на комплекс військових, політичних, економічних і технологічних викликів. Повномасштабна війна Росії проти України стала ключовим каталізатором цих змін, зруйнувавши уявлення про стабільність і передбачуваність європейського безпекового середовища.

Безпека перестала бути другорядним елементом інтеграції і перетворилася на визначальний фактор розвитку Європейського Союзу. ЄС еволюціонує від економіко-правового проекту до комплексного політико-безпекового утворення, здатного діяти в умовах підвищених загроз. Вирішальним стає не лише наявність військових ресурсів, а й спроможність забезпечити їх виробництво, постачання та швидку адаптацію до потреб сучасних конфліктів. У цьому контексті оборонно-промислова політика ЄС спрямована на подолання фрагментації, зменшення зовнішніх залежностей і розвиток інтегрованого оборонного ринку.

Водночас цей процес супроводжується значними викликами, пов'язаними з необхідністю балансування між наднаціональним рівнем і суверенітетом держав-членів. Різні стратегічні культури та економічні можливості зумовлюють поступовий і нерівномірний характер змін.

Нова модель безпеки не передбачає заміни НАТО, а базується на принципі взаємодоповнюваності: Альянс зберігає провідну роль у колективній обороні, тоді як ЄС посилює свої позиції у сферах оборонної промисловості та стійкості. Водночас невизначеність щодо політики США та зростання загроз з боку Росії стимулюють Європу до більшої автономії.

ЄС поступово переходить до практичної реалізації безпекової політики через стратегічні документи та фінансові інструменти, що свідчить про її інституціоналізацію. Важливу роль відіграє суспільна підтримка, яка забезпечує політичну легітимність реформ. До 2030 року очікується подальше зміцнення координації оборонного планування, розвитку виробництва та інтеграції партнерів, насамперед України, у спільний безпековий простір. Водночас зберігаються ризики, пов'язані з політичною фрагментацією та зовнішніми чинниками, що робить єдність ЄС ключовою умовою успішної трансформації.

Ключові слова: Європейський Союз, Європейська безпека, Європейський безпековий союз, Біла книга оборони, оборонно-промислова стратегія, гібридні загрози, взаємодоповнюваність ЄС-НАТО, спільні оборонні закупівлі

* *Вовчук Людмила Анатоліївна* – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8324-5235>; e-mail: luda_vovchuk@ukr.net

Дмитрюк Марія Олексіївна – магістр міжнародних відносин, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4318-4800>; e-mail: marydmytryuk11@gmail.com

Постановка проблеми. Сучасний стан європейської безпеки характеризується переходом від стабільної, хоча й дещо інертної моделі, до динамічної та кризово-орієнтованої архітектури. Повномасштабна війна Росії проти України зруйнувала ілюзію «вічного миру» та виявила критичні вразливості в оборонно-промисловому комплексі, механізмах ухвалення рішень і логістиці ЄС. Проблема полягає у необхідності швидкої трансформації Європейського Союзу з переважно економічного гравця на суб'єкт, здатний забезпечувати реальне воєнне стримування та стратегічну автономію, не вступаючи при цьому в інституційну конкуренцію з НАТО. Додаткової гостроти проблемі додає політична волатильність у США та зростання гібридних загроз, що вимагає від держав-членів ЄС делегування частини суверенних повноважень у сфері оборони на рівень наднаціональних інституцій.

Огляд літератури. Питання трансформації європейського порядку перебуває у фокусі уваги провідних теоретиків і практиків. Проблематику «стратегічної автономії» та інституційної спроможності Брюсселя ґрунтовно досліджують С. Біскоп¹, Н. Кеніг, Л. Шютте, Н. Кнапп, П. Келер, І. Кумп, Дж. Полі², Ф. Гійсбург³, які наголошують на необхідності глибшої військової інтеграції між державами ЄС та важливості наявності потужного оборонно-промислового потенціалу в європейських країнах. Війна Росії проти України виявила жахливий стан більшості європейських армій, континентальної оборонної співпраці й оборонно-промислового потенціалу. Щойно національні керівники виявили бажання надати Україні військову техніку для захисту від російської агресії, багато хто виявив, що танки знаходяться в аварійному стані, арсенали виснажені, а заводи з виробництва озброєння скорочені⁴.

Так, С. Біскоп, розглядаючи питання Спільної політики безпеки та оборони ЄС, підкреслює важливість автономії у цьому питанні, яка, на його думку, має реалізуватися на основі дотримання 5 принципів: 1) держави-члени повинні бачити ЄС великою державою, на одному рівні зі США, Росією та Китаєм; 2) ЄС повинен взяти на себе ініціативу у стабілізації власної периферії; 3) збільшення військового контингенту до 60 000 військовослужбовців; 4) автономії можна досягти лише в рамках європейського угруповання, а не окремою силою будь-якої держави-члена; 5) автономія вимагає інтеграції національних сил, а не лише оперативної сумісності між ними⁵.

Питання трансатлантичної єдності та ризиків, зумовлених зміною політичних еліт у Вашингтоні, аналізують М. Леонард і Дж. Шапіро⁶. Ще у 2020 р. дослідники наголошували

¹ Biscop S. Strategic Autonomy: Not without integration. *FEPS*. 2022. January 13. URL: <https://surl.li/luyogj>; Biscop S. This is not a new world order: Europe rediscovers geopolitics, from Ukraine to Taiwan. Ghent: Owl Press, 2024. 144 p.

² Koenig N., Schütte L., Knapp N., Köhler P., Kump I., Pauly J. Defense Sitters Transforming European Militaries in Times of War. Munich: Munich Security Conference, Special Edition of the Munich Security Report, 2023. 95 p. DOI: <https://doi.org/10.47342/LIHA9331>

³ Heisbourg F. Le Suicide de l'Amérique. Odile Jacob, 2025. 161 p.

⁴ Koenig N., Schütte L., Knapp N., Köhler P., Kump I., Pauly J. Defense Sitters Transforming European Militaries in Times of War. Munich: Munich Security Conference, Special Edition of the Munich Security Report, 2023. 95 p. DOI: <https://doi.org/10.47342/LIHA9331>

⁵ Biscop S. Strategic Autonomy: Not without integration. *FEPS*. 2022. January 13. URL: <https://surl.li/luyogj>

⁶ Leonard M., Shapiro J. Sovereign Europe, dangerous world: five agendas to protect Europe's capacity to act. *ECFR*. 2020. November. URL: <https://surl.li/wrdfva>

на тому, що фундамент, на якому був побудований Європейський Союз – багатостороння система, заснована на правилах, і дедалі більш глобалізована економічна система – стає дедалі хиткішою.

Серед вітчизняних фахівців вагомий внесок у вивчення регіональної безпеки та інтеграційних процесів зробили М. Капітоненко⁷, Г. Шелест і С. Герасимчук⁸, А. Гетьманчук⁹, С. Корсунський¹⁰, І. Гомза¹¹, О. Виговська¹². В їхніх розвідках акцентується увага на нерозривності безпеки України та ЄС, а також на необхідності адаптації міжнародних інституцій до умов глобальної нестабільності. Загалом дослідники сходяться на тому, що сучасна модель безпеки зміщується від дипломатичного діалогу до нарощування «озброєної стійкості».

Метою роботи є дослідження процесів трансформації європейського безпекового порядку в період 2024–2026 рр. й аналіз нових інституційних механізмів ЄС, спрямованих на зміцнення стратегічної автономії. Робота має на меті визначити ключові пріоритети оборонної інтеграції, оцінити рівень взаємодії між ЄС і НАТО в умовах актуальних геополітичних викликів, а також окреслити перспективи формування цілісного Європейського безпекового союзу до 2030 р.

Виклад основного матеріалу. Сучасна архітектура європейської безпеки перебуває у процесі поступового становлення, постаючи як закономірна відповідь на руйнацію фундаментальних засад колишнього світопорядку. Протягом десятиліть європейська стабільність ґрунтувалася на міцному фундаменті трансатлантичних гарантій, налагоджених механізмах стримування та загальному переконанні, що безпекове середовище континенту є цілком прогнозованим.

Однак події після 2022 р. завдали нищівного удару по цій сталій моделі. Повномасштабна війна Росії проти України повернула на континент загрозу насильницького перегляду кордонів і наочно довела: безпека більше не може залишатися на периферії політичного порядку денного як додаток до економічної інтеграції. Сьогодні вона перетворилася на самостійний, визначальний вектор усієї європейської політики.

У цих умовах роль Європейського Союзу зазнає докорінної трансформації. ЄС

⁷ Kapitonenko M. How the Russian-Ukrainian war is transforming international system and international order. *Actual problems of International Relations*. 2024. № 158. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.158.1.26-35>; Kapitonenko M. Implications for Global and Regional Security. Chitadze N. (Ed.). *The Russia-Ukraine War and Its Consequences on the Geopolitics of the World*. United States of America: IGI Global, 2023. P. 46-57.

⁸ Шелест А., Герасимчук С. Чорноморські тренди: сильні течії, стратегічна глибина та високі хвилі. *Українська Призма*. 2025. 1 липня. URL: <https://prismua.org/69851-2/>

⁹ Гетьманчук А. Погляд з Києва: Чому членство України в НАТО в інтересах США. *Центр «Нова Європа»*. 2024. 17 червня. URL: <https://surl.li/zghsds>

¹⁰ Корсунський С. Крах світової системи безпеки: як і з ким домовляться про нові правила. *УНІАН*. 2026. 5 лютого. URL: <https://surl.li/mfxojx>; Корсунський С. *Зовнішня політика в епоху трансформацій*. Харків: Vivat, 2020. 256 с.

¹¹ Гомза І. Формування нової архітектури європейської безпеки в умовах зміни політики США. Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ), Центр міжнародної безпеки, 2025. 15 с. URL: <https://surl.li/ydyfhy>

¹² Виговська О. Архітектура безпеки Європи в системі міжнародних відносин у XXI столітті. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2025. Вип. 61. С. 260–268. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.61.31>

переходить від суто регуляторної діяльності до виконання функцій стратегічного організатора ресурсів, координатора оборонних зусиль і розробника практичних інструментів для підвищення стійкості. Ця еволюція чітко зафіксована у «Стратегічному компасі ЄС», який ставить за мету перетворити Союз на потужного безпекового суб'єкта. Оскільки війна знову стала реальністю в Європі, ЄС змушений брати на себе значно більшу частку відповідальності за захист континенту.

Сучасна безпекова архітектура – це цілісна екосистема, що виходить далеко за межі винятково воєнних гарантій. Вона інтегрує в собі складний комплекс елементів: від інституційних механізмів і фінансово-промислових потужностей до процедур ухвалення рішень, санкційної політики, технологічного суверенітету та програм підтримки партнерів. Таким чином, безпека у сучасному розумінні – це не лише міць збройних сил, а насамперед здатність держав та їхніх об'єднань ефективно мобілізувати ресурси, правила та спільну політичну волю для протидії викликам.

Внесок ЄС багато у чому полягає в тому, що він може поєднувати кілька рівнів одночасно. На політичному рівні – узгоджувати позиції держав-членів і формувати спільні стратегічні орієнтири. На економічному – фінансові ресурси, організовувати спільні закупівлі та підтримувати розвиток оборонного виробництва. На правовому – запроваджувати санкції та встановлювати регуляторні правила, які обмежують можливості агресивних акторів. На практичному – розгортати місії, проводити підготовку, надавати консультативну допомогу та підтримувати партнерів.

Багаторівнева структура дій дозволяє ЄС претендувати на помітну роль у формуванні нової архітектури європейської безпеки. У сучасних умовах вирішальним стає не лише саме політичне рішення, а й здатність швидко підкріпити його ресурсами, процедурами та конкретними механізмами реалізації.

Показово, що у 2024-2025 рр. інститути ЄС зосереджувалися передусім на зміні підходу до використання коштів, спрямованих на оборону. Йдеться про відхід від розрізнених національних програм до більш узгодженої моделі зміцнення оборонної готовності. У центрі уваги стоїть координація інвестицій, спільні пріоритети та зменшення дублювання зусиль. Європейська оборонна промислова стратегія (EDIP), представлена Єврокомісією та Високим представником у березні 2024 р., прямо визначає завдання посилити готовність оборонної промисловості ЄС та скоротити залежність у ключових сегментах виробництва й постачання.

Для цього в Стратегії державам-членам ЄС пропонується: закупити щонайменше 40% оборонного обладнання на спільній основі до 2030 р.; забезпечити, щоб до 2030 р. вартість внутрішньо-європейської оборонної торгівлі становила щонайменше 35% від вартості оборонного ринку ЄС; досягти стабільного прогресу в напрямку закупівель щонайменше 50% свого оборонного бюджету в межах ЄС до 2030 р. та 60% до 2035 р.¹³ В умовах війни на території Європи це набуває практичного значення, бо стійкість держав і здатність підтримувати оборону залежать від того, чи може Європа швидко виробляти необхідні системи та комплектуючі без критичної зовнішньої залежності.

Аналітичні матеріали Європейського парламенту додатково акцентують, що

¹³ First ever defence industrial strategy and a new defence industry programme to enhance Europe's readiness and security. *European Commission*. 2024. March 5. URL: <https://surl.li/nzpkrd>

стратегія спрямована на досягнення повноцінної промислової готовності до 2035 р., та що вона є прямою відповіддю на зміну безпекового середовища, в якому довгострокове планування оборонного виробництва є не складовою загальної архітектури європейської безпеки¹⁴.

Важливо, що нова архітектура безпеки в Європі не зводиться до «замінування НАТО» і не вибудовується за логікою конкуренції між інституціями. Навпаки, її сутність полягає у перерозподілі функцій і відповідальності, де НАТО залишається центральним інститутом колективної оборони для своїх членів, тоді як ЄС бере на себе дедалі більший масив завдань у сфері стійкості, оборонної промисловості, мобілізації ресурсів, підтримки партнерів та довгострокового відновлення безпекових спроможностей. У цьому зв'язку показові висновки Європейської Ради щодо оборони і безпеки, де наголошується на необхідності посилення європейської оборони та інституцій, що забезпечують розвиток спроможностей¹⁵.

Потреба у перегляді засад європейського безпекового порядку різко загострилася після зміни адміністрації у США, а після інавгурації нового президента у 2025 р. набула ще більшої гостроти. Пріоритети другої адміністрації Д. Трампа знову поставили під сумнів довгострокову глибину американської військової присутності в Європі під загрозою ймовірності скорочення або перегляду зобов'язань США. В умовах збереження і навіть посилення російської загрози невизначеність ключового союзника почала розглядатися як серйозний ризик для європейської безпеки.

Відсутність чітких планів на випадок можливого зменшення американської присутності, з одного боку, підштовхнула європейські столиці до зусиль, спрямованих на збереження трансатлантичної єдності. З іншого ж – стала поштовхом до переосмислення самої ідеї європейської оборони. Паралельно послаблювалося відчуття достатності чинної моделі стримування: зростала інтенсивність гібридних дій, інформаційних кампаній, втручання у виборчі процеси, а також нарощування російських військових спроможностей і логістики поблизу східного флангу ЄС, зокрема у напрямку країн Балтії та країн Центрально-Східної Європи.

Водночас Росія, користуючись новим політичним контекстом у США й активною взаємодією з Китаєм, Іраном і КНДР, посилила власні претензії на домінування у ширшому євразійському безпековому просторі. На відміну від попередніх ідей співпраці «від Лісабона до Владивостока», нове бачення безпеки акцентується не на європейському центрі, а на зміщенні балансу сил у бік російсько-китайського тяжіння. У стратегічному розрахунку Росії важливе місце посідає витіснення США та загалом країн Заходу з Євразії, що потенційно послаблює єдність і безпеку Європи та створює простір для посилення російського військового та китайського економічного впливу.

Європейські інституції відреагували на зміни безпеки досить швидко. Якщо Стратегічний компас 2022 р. формувався ще в умовах невизначеності і був переглянутий уже під час повномасштабної війни, то нові документи мають значно чіткіший фокус. У листопаді 2024 р. було анонсовано підготовку Білої книги оборони Європейського Союзу, а 19 березня 2025 р. документ вже було офіційно представлено. У ньому закріплено спробу

¹⁴ European defence industrial strategy Summary. *EPRS*. 2024. URL: <https://surl.li/hyjnfr>

¹⁵ European Council conclusions on European defence and security. *EPRS*. 2025. October 23 URL: <https://surl.lt/mqorxg>

комплексно оцінити реальні можливості ЄС (фінансові, промислові та інституційні) у сфері оборони. Окрім того були представлені План «Переозброєння Європи»/«Готовність 2030», Повідомлення щодо врахування збільшених витрат на оборону в рамках Пакту стабільності та зростання¹⁶.

Загалом, документом запропоновано кроки щодо координації інвестицій, посилення спільного планування та стимулювання виробництва оборонного сектору. Хоча ці заходи ще не означають створення повноцінної європейської оборони, вони свідчать про перехід від обережних формулювань до більш предметного курсу стратегічної автономії.

Логіка документа полягає в тому, що ЄС і держави-члени мають розвивати власні спроможності у тісній взаємодії з НАТО, але з урахуванням можливих сценаріїв, у яких відповідальність за безпеку континенту зростає. Йдеться про готовність діяти на всіх основних напрямках (на суші, на морі, в повітрі, у космосі та кіберпросторі) з огляду на ризик масштабної ескалації протягом поточного десятиліття. У такий спосіб питання європейської оборони стає частиною практичного порядку денного.

Отже, показово, що серед держав-членів поступово сформувався спільний підхід: посилення безпекових спроможностей ЄС сприймається як нагальна потреба. Така ж позиція простежується й серед самих громадян ЄС, чия думка, як відомо, є в основі подальших рішень урядів країн-членів. Так, згідно із результатами весняного Eurobarometer-2025: 81% підтримують спільну політику безпеки та оборони (CSDP); 78% занепокоєні обороною ЄС у найближчі п'ять років; 77% вважають вторгнення РФ загрозою для безпеки ЄС; 59% схвалюють фінансування ЄС на закупівлю та постачання військового обладнання Україні¹⁷.

Це створило підґрунтя для переходу від загальних декларацій до формулювання конкретних рішень і напрямів реформ.

Першим таким напрямом є рух до створення Європейського безпекового союзу. Йдеться про суттєве розширення можливостей ЄС у сфері безпеки та оборони і про посилення ролі європейських інституцій у цій галузі. Це означає поступовий відхід від моделі, де основні рішення й дії здійснюються окремими державами або коаліціями зацікавлених країн, до формування спільних спроможностей і розвитку єдиного оборонного ринку. У центрі уваги знаходиться координація інвестицій, узгодження стандартів і створення спільних механізмів планування.

Другим ключовим напрямом є політика стримування Росії. Вона передбачає одночасне зміцнення власної обороноздатності та підтримку України, при чіткому визнанні Росії безпосередньою загрозою безпеці ЄС. У практичному вимірі це означає збільшення виробництва озброєнь, розширення спільних закупівель, накопичення запасів, підвищення рівня готовності та взаємосумісності збройних сил. Особлива увага приділяється скороченню виробничих циклів, стимулюванню закупівель продукції, виробленої в межах ЄС, а також створенню багаторівневої системи протиповітряної оборони, здатної забезпечити захист на всій території Союзу.

¹⁶ Introducing the White Paper for European Defence and the ReArm Europe Plan- Readiness 2030. *European Commission*. 2025. URL: <https://surl.li/uqdoax>

¹⁷ Майданюк В. Формування нової архітектури безпеки ЄС: Україна як центральний елемент європейської обороноздатності. *INFOLight.ua*. 2025. 28 серпня. URL: <https://surl.li/oslcmg>

Третій напрям пов'язаний із подоланням технологічного відставання та зменшенням критичних залежностей. Йдеться про підтримку інновацій у сфері оборонної промисловості, прискорення розробки нових технологій і посилення фінансових інструментів, зокрема Європейського оборонного фонду. Завдання полягає в тому, щоб Європа могла самостійно створювати сучасні системи озброєнь і технологічні рішення, не покладаючись критично на зовнішніх постачальників.

Слід вважати, що у найближчі роки архітектура європейської безпеки дедалі чіткіше спиратиметься на дві взаємопов'язані основи.

Перша – це оборонно-промислова спроможність. Ідеться про ситуацію, коли можливість виробляти боєприпаси, системи протиповітряної оборони, засоби зв'язку, безпілотні технології та критичні компоненти стає не менш важливою, ніж наявність самих збройних сил. Без стабільного виробництва та налагоджених ланцюгів постачання військова сила втрачає практичний сенс. Саме тому політика безпеки дедалі більше переходить у режим довгострокового планування: координація виробничих програм, спільне фінансування, узгодження технічних стандартів і зменшення залежностей.

До 2030 р. ЄС, найімовірніше, буде змушений поглиблювати механізми спільних закупівель і частково переносити оборонні програми на рівень Союзу. Розпорощені національні підходи підвищують вартість виробництва і уповільнюють поповнення запасів. Водночас такий курс неминуче зачіпає питання національного суверенітету і ролі національних оборонних підприємств, що робить політичне узгодження складним і чутливим.

Друга основа – це безпека інфраструктури та суспільна стійкість. Зростання ризиків диверсій, кібератак і ураження критичних об'єктів показало, що захист енергетичних мереж, транспортних вузлів, цифрових систем і комунікацій є так само важливим, як і класична оборона, що потребує спільних стандартів захисту, регулярних аудитів уразливостей, обміну інформацією та погоджених процедур реагування¹⁸.

На нормативному рівні ці підходи вже закріплені у правилах ЄС щодо стійкості критичних суб'єктів, які зобов'язують держави впроваджувати заходи захисту від широкого спектра загроз (від саботажу до терористичних атак). На практиці події останніх років засвідчують зростання уваги до цієї сфери, зокрема у взаємодії з партнерами. Показовим є й акцент НАТО на обміні досвідом з Україною у питаннях цивільної стійкості та захисту критичної інфраструктури¹⁹.

Водночас головним обмеженням і водночас базовим принципом нової безпекової моделі залишається взаємодоповнюваність із НАТО. У середньостроковій перспективі ЄС не має ні правових підстав, ні політичної згоди держав-членів для того, щоб замінити механізм колективної оборони. Тому його роль зосереджується на посиленні внутрішніх можливостей Європи, у спосіб, який підтримує трансатлантичну єдність, але водночас дозволяє діяти самостійніше там, де йдеться про підтримку партнерів, довготривале обмеження агресора через санкції й технологічні режими та зміцнення стійкості власних суспільств.

¹⁸ Critical infrastructure resilience at EU-level. *European Commission*. 2026. January 13. URL: <https://surl.li/qnijlxu>

¹⁹ NATO and Ukraine share lessons learned for strengthening civilian resilience and critical infrastructure. *NATO*. 2026. January 14. URL: <https://surl.li/sqhhbd>

З огляду на це, на перспективу простежується цілком передбачувана модель розвитку, коли що довше зберігатиметься високий рівень воєнної загрози на східному фланзі, то більше ЄС закріплюватиме в інституціях ті оборонні механізми, які раніше вважалися тимчасовими рішеннями. Поступово вони перетворюватимуться на сталі інструменти бюджетної та промислової політики. Запуск оборонно-промислових програм у 2025–2026 рр. слід розглядати саме у цьому ключі – як початок більш глибокого перегляду ролі оборони в європейській інтеграції²⁰.

У найближчі роки архітектура європейської безпеки, ймовірно, розвиватиметься нерівномірно, але без повернення до попередньої моделі. Нерівномірність зумовлена різними стратегічними культурами держав, різною оцінкою загроз і різною готовністю передавати частину оборонних рішень на рівень Союзу. Водночас тривала війна та зростання вразливості критичної інфраструктури створюють такий рівень тиску, за якого повернення до уявлення про безпеку як другорядну сферу стає малоімовірним²¹.

До 2030 р. ЄС, найімовірніше, буде прагнути досягти трьох результатів. По-перше, забезпечити стабільність оборонного виробництва і постачання через передбачувані фінансові механізми та спільні проекти. По-друге, сформувати узгоджені стандарти захисту критичної інфраструктури й чіткі процедури реагування на гібридні інциденти. По-третє, глибше інтегрувати Україну, Молдову та країни Балкан у практики безпекового планування, підготовки та сумісності. Усі ці кроки можливі лише за умови збереження політичної єдності й уникнення повернення до фрагментованої моделі, коли кожна держава замикає оборонну політику виключно на власних ресурсах.

Висновки. Сучасна архітектура європейської безпеки перебуває не просто у фазі трансформації, а у стані глибинної структурної перебудови, яка має системний і довготривалий характер. У цьому випадку мова йде не про адаптацію окремих елементів попередньої моделі, а про формування принципово нової конфігурації безпекового порядку, що виникає як відповідь на низку взаємопов'язаних викликів: військових, політичних, економічних та технологічних. Російсько-українська війна безпосередньо стала тим каталізатором, який зруйнував ілюзію стабільності та передбачуваності європейського безпекового середовища, що тривалий час спиралося на трансатлантичні гарантії.

Варто зауважити, що безпека в Європі перестала бути вторинним елементом інтеграційного процесу. Якщо раніше вона розглядалася в основному як похідна від економічної взаємозалежності та політичної координації, то нині стала основоположним фактором, що визначає логіку розвитку ЄС: від економіко-правового проекту до більш комплексного політико-безпекового утворення, здатного діяти в умовах високого рівня загроз.

В реаліях сьогодення саме здатність виробляти озброєння, забезпечувати безперервність постачання та швидко адаптувати виробничі процеси до потреб війни стає визначальним фактором ефективності безпекової політики країни чи об'єднання. Європейська оборонна промислова стратегія та пов'язані з нею ініціативи демонструють прагнення ЄС подолати фрагментацію, зменшити залежність від зовнішніх постачальників і

²⁰ European Defence Industry Programme: Council gives final approval. NATO. 2025. URL: <https://surl.lu/wuvqxp>

²¹ Єгорова О.В., Кравець А.Ю. Оборонні ініціативи Європейського Союзу на тлі проблеми безпеки в сучасних умовах. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15288520>

створити більш інтегрований оборонний ринок. Це означає, що економічна інтеграція поступово доповнюється оборонною, що раніше залишалася переважно у компетенції національних держав.

Разом з тим, слід підкреслити, що цей процес супроводжується значними політичними та інституційними викликами. Розширення повноважень ЄС у сфері оборони неминуче зачіпає питання національного суверенітету, ролі держав-членів та балансу між наднаціональним і міжурядовим рівнями. Відмінності у стратегічних культурах, рівні сприйняття загроз та економічних можливостях держав зумовлюють нерівномірність розвитку безпекових ініціатив. Це означає, що формування нової архітектури відбуватиметься поступово, через компроміси та адаптацію, а не шляхом швидких і радикальних змін.

Поки нова модель європейської безпеки не передбачає заміни НАТО. Навпаки, вона ґрунтується на принципі взаємодоповнюваності. НАТО зберігає ключову роль у сфері колективної оборони, тоді як ЄС розширює свою присутність у суміжних сферах – від оборонної промисловості до цивільної стійкості. Такий розподіл функцій дозволяє підвищити загальну ефективність безпекової системи, водночас зберігаючи трансатлантичну єдність. Проте залежність від політики США, зокрема в умовах можливих змін у їхніх стратегічних пріоритетах, залишається фактором невизначеності, який стимулює Європу до більшої автономії. А посилення Росії як ревізійністського актора, її взаємодія з іншими державами, а також прагнення змінити баланс сил у Євразії створюють довготривалу і системну загрозу.

ЄС поступово переходить від декларативної політики до практичних дій. Поява таких документів, як Біла книга оборони, а також конкретних програм і фінансових механізмів свідчить про інституціоналізацію безпекового курсу. Це означає, що безпекова політика стає не тимчасовою реакцією на кризу, а стабільним напрямом розвитку, закріпленим у стратегічних документах і бюджетних рішеннях. У цій ситуації підтримка громадянами ЄС ідеї спільної політики безпеки та оборони створює політичну легітимність для подальших кроків. Це свідчить про зміну суспільного сприйняття безпеки, яка більше не розглядається як абстрактна категорія, а усвідомлюється як безпосередня умова стабільності та розвитку. Така підтримка є важливим ресурсом для урядів у процесі реалізації складних і часто дорогавартісних реформ.

У перспективі до 2030 р. можна очікувати подальшого зміцнення цих тенденцій. ЄС, ймовірно, прагнутиме досягти більшої узгодженості у сфері оборонного планування, забезпечити стабільність виробництва та постачання, а також інтегрувати партнерів у спільний безпековий простір. Особливе значення матиме співпраця з Україною, яка вже сьогодні відіграє ключову роль у європейській безпеці. Її досвід, спроможності та геополітичне положення роблять її важливим елементом майбутньої архітектури.

Разом з тим, не можна ігнорувати ризики. Основними серед них залишаються політична фрагментація, економічні обмеження, а також можливі зміни у зовнішньому середовищі. Успіх трансформації значною мірою залежатиме від здатності ЄС зберігати єдність і послідовність у реалізації обраного курсу.

Фінансування. Стаття підготовлена за підтримки Європейської Комісії в рамках модулю Жана Моне «Спільна політика безпеки та оборони Європейського Союзу: виклики,

пов'язані з війною в Україні» (ESEDEP) (No101127823 – ESEDEP - ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH).

Внесок авторів (таксономія CRediT). *Вовчук Л.:* концептуалізація дослідження, додатковий аналіз джерел і історіографії, критичне редагування, наукове доопрацювання та вдосконалення тексту; *Дмитрюк М.:* написання первинного тексту статті, аналіз джерел і історіографії.

Декларація про конфлікт інтересів. Л.Вовчук є членом редакційної колегії журналу «Старожитності Лукомор'я». З метою запобігання конфлікту інтересів автор не брав участі у редакційному розгляді цього рукопису, включаючи відбір рецензентів, взаємодію з ними та ухвалення рішення щодо публікації. Усі редакційні процедури здійснювалися незалежно відповідальним редактором відповідно до встановлених стандартів журналу. Рецензування статті відбувалося на загальних підставах із дотриманням принципів наукової об'єктивності та неупередженості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

- Critical infrastructure resilience at EU-level. *European Commission*. 2026. January 13. URL: <https://surl.li/qnjlxu>
- European Council conclusions on European defence and security. *EPRS*. 2025. October 23. URL: <https://surl.lt/mqorxg>
- European defence industrial strategy Summary. *EPRS*. 2024. URL: <https://surl.li/hyjnfr>
- European Defence Industry Programme: Council gives final approval. *NATO*. 2025. URL: <https://surl.lu/wuvqxp>
- First ever defence industrial strategy and a new defence industry programme to enhance Europe's readiness and security. *European Commission*. 2024. March 5. URL: <https://surl.li/nzpkrd>
- Introducing the White Paper for European Defence and the ReArm Europe Plan – Readiness 2030. *European Commission*. 2025. URL: <https://surl.li/uqdoax>
- NATO and Ukraine share lessons learned for strengthening civilian resilience and critical infrastructure. *NATO*. 2026. January 14. URL: <https://surl.li/sqhhbd>

Література

- Виговська О.** Архітектура безпеки Європи в системі міжнародних відносин у XXI столітті. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2025. Вип. 61. С. 260-268. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.61.31>
- Гомза І.** Формування нової архітектури європейської безпеки в умовах зміни політики США. *Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ), Центр міжнародної безпеки*, 2025. 15 с. URL: <https://surl.li/ydyfhy>
- Гетьманчук А.** Погляд з Києва: Чому членство України в НАТО в інтересах США. *Центр «Нова Європа»*. 2024. 17 червня. URL: <https://surl.lu/zghsds>
- Егорова О.В., Кравець А.Ю.** Оборонні ініціативи Європейського Союзу на тлі проблеми безпеки в сучасних умовах. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 10. С. 1-16. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15288520>
- Корсунський С.** Крах світової системи безпеки: як і з ким домовлятися про нові правила. *УНІАН*. 2026. 5 лютого. URL: <https://surl.li/mfxojx>
- Корсунський С.** Зовнішня політика в епоху трансформацій. Харків: Vivat, 2020. 256 с.
- Майданюк В.** Формування нової архітектури безпеки ЄС: Україна як центральний елемент європейської обороноздатності. *INFOlight.ua*. 2025. 28 серпня. URL: <https://surl.li/oslcmg>
- Шелест А., Герасимчук С.** Чорноморські тренди: сильні течії, стратегічна глибина та високі хвилі. *Українська Призма*. 2025. 1 липня. URL: <https://prismua.org/69851-2/>
- Biscop S.** This is not a new world order: Europe rediscovers geopolitics, from Ukraine to Taiwan. Ghent: Owl Press, 2024. 144 p.

- Biscop S.** Strategic Autonomy: Not without integration. *FEPS*. 2022. January. URL: <https://surl.li/luyogi>
- Heisbourg F.** *Le Suicide de l'Amérique*. Odile Jacob, 2025. 161 p.
- Kapitonenko M.** How the Russian-Ukrainian war is transforming international system and international order. *Actual problems of International Relations*. 2024. № 158. 10 c. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.158.1.26-35>
- Kapitonenko M.** Implications for Global and Regional Security. *The Russia-Ukraine War and Its Consequences on the Geopolitics of the World*, 46-57. **Chitadze N.** (Ed.). United States of America: IGI Global, 2023. 303 p.
- Koenig N., Schütte L., Knapp N., Köhler P., Kump I., Pauly J.** *Defense Sitters Transforming European Militaries in Times of War*. Munich: Munich Security Conference, Special Edition of the Munich Security Report, 2023. 95 p. DOI: <https://doi.org/10.47342/LIHA9331>
- Leonard M., Shapiro J.** Sovereign Europe, dangerous world: five agendas to protect Europe's capacity to act. *ECFR*. 2020. November. URL: <https://surl.li/wrdfva>

Перше надходження – 07.02.2026

Прийнято до друку – 05.05.2026

Оприлюднено на сайті – 15.05.2026